

Kielen lipsahduksia: kielellisen leikittelyn anatomiaa

Kielellä leikkiminen on universaali *homo ludensin* leikin muoto. Lapset leikkivät kielellä harjoitellessaan äidinkieltensä hallintaa (Garvey 1977, 27—47). Kielellä leikkiminen edistää myös vieraiden kielten opiskelua (Alexander 1982, 7—15). Se on kielensä jo hallitsevienkin huvia, jolla on sekä lukemattomia ilmenemismuotoja että monia yksilölle ja yhteisölle tärkeitä funktioita (ks. esim. Milner 1972, 1—28; Ikola 1983, 55—59; Norrick 1983, 119—132).

Ihmiskielen kaksitasoisuus, muodon ja merkityksen erottamismahdollisuus, johon kuitenkin liittyy tieto tasojen välisistä merkityssopimuksista, on kielellä leikkimisen keskeinen lähtökohta. Ihmistä ilahduttaa harkitun kaksitulkinainen viesti: *Högfors-amme — ilonamme*. Vahingoniloa taas synnyttää tahattomasti kaksitulkinainen ilmaus: on hauska jatkaa mainoslauseketta *vuoden auto* lisäyksellä — *jopa puolen-toista*.

Suomen Kuvalehdessä on 1950-luvun lopulta ollut palsta Jyviä ja akanoita. Palsta on yksi kielellä leikkimisen foorumi, jonka jyvät heijastavat taitavasta kielenkäytöstä nauttimisen iloa, akanat taas vahingoniloa: akananpoimija on huomannut kielen ansan, johon joku huomaamattaan on langennut. Kielenkäyttö perustuu järkevän yhteistyön periaatteisiin: lähettäjän edellytetään sanovan tarpeeksi muttei liikaa, puhuvan totta ja vastaanottajalle tärkeää asiaa selkeästi ja loogisesti. Vastaanottajan taas edellytetään tekevän parhaansa tulkitakseen oikein lähettäjää (Grice 1975). Akana syntyy, kun lähettäjä epäonnistuu sanoman muotoilussa ja vastaanottaja tahallaan kieltäytyy ymmärtämästä viestiä tarkoitettulla tavalla. Akanan perusidea on kaksitulkinaisuus: tahattomasti syntynyt merkitys on mahdollista verrata lähettäjän tarkoittamaan sanomaan. Akana ei olisi hauska, jos lähettäjän tavoitteleva lopputulos ei olisi nähtävissä väärän tulkinnan takaa.

Suuraavassa selvitan niitä kielen rakennetekijöitä, jotka ovat tehneet tepposet viestin lähettäjälle. Aineistona ovat Suomen Kuvalehden vuo-

sikertojen 1979—1985 Jyvät ja akanat, kaikkiaan 3968 kpl. Käsittelemättä jätin jyvät (830 kpl), koska niiden teho perustuu tietoiseen kielellä leikkimiseen. Jyvien tuottaja on usein kielen ammattilainen (Pirkko Kolbe 18 kpl, Seppo Sännälä 17 kpl, Martti Huhtamäki 15 kpl, Henrik Tikkanen 14 kpl, Seppo Ahti 11 kpl jne.). Koska tarkoitus ei varsinaisesti ole pohtia huumorin olemusta vaan selvittää kielen ansoja, jätin tarkastelun ulkopuolelle ne akanat (1256 kpl), joiden huvittavuus perustuu yksinomaan sisältöön. Jäljelle jäi 1882 akanaa, joissa huvittavuus jollain tapaa syntyy kielen rakenteesta tai pikemmin sen lipsahtamisesta. Rajanveto ryhmien välille ei ole yksiselitteistä, mutta määriä voinee pitää suuntaa antavina. Seuraavassa muutama esimerkki sisällöltään huvittavista akanoista:¹

Käykää koko perhe vuorotellen suihkussa pienimmästä suurimpaan, niin että ammeen tulppa on kiinni. Jo kolmihenkisessä perheessä saa lämpöisen, valmiiksi saippuoidun autonpesuveiden täysin sivutuotteen. SK 51—52/80.

Reipas maanviljelijä toivoo tuttavuutta tositarjoituksella naisen, joka omistaa traktorin. Lähetä kuva traktorista. Vast. tlk. nim. Traktori. SK 45/80.

Nimi alle. Miksi te tällä osastolla kirjoittavat ette juuri koskaan pistä oikeaa nimeänne kirjoitustenne alle. Tekisi paljon luotettavamman vaikutuksen kun uskaltaisitte seisoa sanojenne takana omalla nimellänne. Harmistunut kansalainen. SK 31/80.

Myytävänä vasemman jalan kenkiä nro 43—45. P. 922-62139. SK 38/85.

1. Kirjoitus- ja painovirheet

Kirjoitus- tai painovirhe on aiheuttanut 346 akanaa. Teknisten kömmähdysten syy ei ole kielessä. Niillä on kuitenkin etäinen yhteys kielen äännerakenteeseen: mitä enemmän sanastoon sisältyy fonologisia minimipareja, sitä mahdollisempaa on, että painovirhe tuottaa huvittavan lopputuloksen (ks. Milner 1972, 3).

Kielen lipsahduksia on tutkittu monista näkökulmista (Fromkin 1980, 1—11). On tutkittu mm. lipsahdusten osuutta kielen muuttumiseen (Itkonen 1966, 103; ks. myös Ikola 1983, 55—59). Freud ei ole ainoa, joka on pitänyt lipsahduksia ”ikkunoina mielen alitajuisiin kerroksiin” (Ellis 1980, 123—130). Jyvät ja akanat eivät ole tieteellisesti to-

¹ Lyhyiden vuoksi viitataan esimerkeistä Suomen Kuvalehden ao. numeroon, jossa tekstipassuksen alkulähde on mainittu.

distusvoimainen aineisto, ovathan mukaan päässeet vain ne virheet, jotka ovat tuottaneet huvittavan lopputuloksen. Myös joidenkin affektiiivisten aihepiirien suosio (ks. s. 55) vinouttaa aineistoa. Materiaalin valikoituneisuuden tiedostaen voi kumminkin varovasti etsiä yhteyksiä niihin tutkimuksiin, joissa on käsitelty kaikkia mahdollisia kielen lipsahduksia.

Suurin painovirheakanoiden ryhmä (130 kpl) koostuu tapauksista, joissa yhden kirjaimen vaihtuminen on tuottanut tavoitesanan minimiparin: *marsusta* on tullut *mersu*, *joulupukista* *joulupunkki*, päivän *virrestä* päivän *vitsi*. Näissä akanoissa kiitetään *kännistä*, ei *käynnistä* ja tarjotaan *punajuuriomenasaastetta -raasteen* asemesta. Metateesi on aiheuttanut 8 akanaa: *Prustista* on tullut *Purtsi*, *yksiöstä* *yskiö*, *trubaduureista* *turbaduureja* jne.

Vierasperäisten sanojen virheet voivat olla paitsi latojan huolimattomuutta myös kirjoittajan sananvalinnan lipsahduksia. Useimmiten yleisempi sana on korvannut harvinaisemman: *broileri* on syrjäyttänyt *boilerin*, *boolisopimus* *poolisopimuksen*, *konvehti* *konventin*, *akvarelligulassi -guassin* ja musta *muslimi* mustan *musliinin*.

Puheen lipsahdusten tutkijat ovat todenneet, että virhe on sitä todennäköisempi, mitä läheisempi semanttinen yhteys ilmausten välillä vallitsee ja mitä samankaltaisempia ne ovat äänneasultaan (Fromkin 1980, 3; Dell—Reich 1980, 281—283). Tätä todistavat myös runsaslukuiset seuraavien sanaparien sekaantumet: *työllisyys* — *työttömyys*, *syllisyys* — *syyttömyys*, *näkyvyys* — *näkymättömyys*, *pätevä* — *epäpätevä*, *työnantaja* — *työntekijä*, *sukupuolenvaihdos* — *sukupolvenvaihdos*, *kuningas* — *kuningatar*. Myös pelkkä semanttinen suhde riittää aiheuttamaan sekaantumisen (Hotopf 1980, 97—99). Näin on laita, kun esim. *vuorokaudesta* tulee *vuosi* tai *pohjoisesta etelä*. Sekaantuneet sanat ovat aina tavalla tai toisella vastakohtia.

Painovirhe voi olla myös kontekstin motivoima, mitä kuitenkin on vaikea todistaa. Seuraavan tyyppin lipsahdukset ovat akananpoimijan suosikkisaalista: *toimintamuodosta* tulee verenuovutuksesta puhuttaessa *toimintavuoto*, hammasklinikan *suursiivouksesta* *suusiivous*, ratsastusta harrastavasta *aviomiehestä* *kaviomies*, Espalle pystytettävästä *juhannussalosta* *juhannusalko* jne.

2. Onko nimi enne?

Erisnimillä katsotaan yleisesti olevan viittaamisfunktio, ei merkityssisältöä; etunimiin tosin sisältyy useimmiten piirre ± feminiini/maskuliini-

ni. Kuitenkin Suomen laki säättää etunimistä mm. seuraavan: ”Etunimeksi älköön hyväksyttävä — — sopimatonta nimeä.” (Räikkälä 1972, 15.) Kannanotossa on tunnustettu, että olkoonkin nimi teoriassa mitään merkittämätön, sen vanha yhteys kielen muuhun sanastoon assosioituu nykyihmisellekin.

Nimiakanoiden suuri määrä (147 kpl) osoittaa, miten herkässä on nimen assosioituminen muuhun sanastoon, kun konteksti antaa siihen syyksensä:

Toinen surmansa saaneista oli Olavi Ikäläinen, toinen oli nuorempi mies. SK 49/79.

Poukka iski kirveensä Ilaskiveen. SK 4/80.

Mustan Pekan korttien tunnelmaa henkivät esimerkit, joissa sukunimi ja ammatti tai luottamustoimi osuvat yksiin: iltahartauden pitää kirkkoherra *Hurskainen*, kirjastonhoitajaksi valitaan *Lukumies*, keittiöpäällikkö *Pippuri* hakee ravintolaan kokkia, Suomen Viljan toimitusjohtajana on *Kotipelto* tai ylipuutarhuriksi valitaan *Kasvi*. Myös ilmeinen ristiriita huvittaa: raittiusväen edustajana esiintyy *Hugo Känninen* ja selloa soittaa *Höylä*. Huvittavaa on myös, että *Sylvi Karhu* on omaa sukua *Susi* ja että tekniikan opiskelija *Pasi Varakas* on ottanut vaimokseen lastentarhanopettaja *Tuija Terävän*.

Nimiä taivutettaessa syntyvä homonymia on tuottanut runsaasti akanoita:

Vetelin kunnanjohtaja ehdolle Nivalaan. SK 31/83.

Urosta ei päästetä maatilahallitukseen. SK 50/82.

Tilanne on siis sellainen, että Joukon maine mustuvi aina ja erityisesti vimmassa Taiston. SK 27—28/82.

Kemin Rotukissakerhon kokoontuminen 30. 6. klo 18 Katin luona Takajärventie 26 A. SK 31/82.

Aineistossa on runsaasti esimerkkejä taideteoksen nimen ja esiintymäyhteyden huvittavista assosioitumista:

Sairaustapauksen vuoksi on Porin Teatterin tämänpäiväistä ohjelmaa jouduttu muuttamaan. ”Piru-paran” sijasta esitetään kello 13 näytelmä ”Terveudeksi”. SK 44/81.

Kellariteatteri. Su 18. 11. klo 14—15.45 Riisuminen. Klo 19—21.15 Aatamin puvussa ja vähän Eevankin. SK 2/85.

Vuosia kestänyttä näyttelijäntyötään Reino Kalliolahti juhlii Aimo Vuorisen lämpimässä komediassa Vanhan miehen hyväksikäyttö. SK 45/84.

Edellä olevissa esimerkeissä ei ole kyseessä kielenkäyttäjän kömmähdys. Niiden huumori perustuu tapaan, jolla nimiin on suhtauduttu.

Varsinaisiksi akanoiksi voisi sen sijaan tulkita tapaukset, joissa lainausmerkkien puuttuminen taideteoksen nimestä mahdollistaa väärän tulkin:

Lapset löysivät Juhani Ahon lastut. SK 14/84.

Mäkisen Elinan surma uusintana. SK 26/82.

28. 1. esitetään Rainer Werner Fassbinderin elokuva Jenkkisotilas kaupunginkirjaston auditoriossa. SK 14/84.

3. *Sananvalinta*

Sananvalinnan epäonnistuminen on tuottanut 551 akanaa. Mukana eivät ole myöhemmin erikseen käsiteltävät kielikuvien ja tyylin haksahdukset. Silti vain muutamassa esimerkissä on kyseessä selvästi väärän sanan käyttäminen:

Sairaalan rantamaisema on kaunis ja pelloilla määkii lehmia vielä tänäänkin. SK 48/85.

Nykäsen ongelmana on ollut toinen hyppy. Hän ei ole saanut oikeastaan missään talven kilpailussa onnistumaan kahta hyppyä samanaikaisesti. SK 5/84.

Joissakin tapauksissa sananvalinnan epäonnistuminen — tai valittuun sanaan sopimattoman rakenteen käyttäminen — on kääntänyt sanoman päinvastaiseksi:

Postin tavoite toimittaa posti kaikille vähintään 500 metrin noutomatkan päähän. SK 12/79.

Pakkanen ei ole este koulusta poisjäämiselle. SK 12/79.

Useimmat tähän ryhmään kuuluvat virheet voi selittää mielessä olevan vaihtoehtoisen ilmauksen aiheuttamiksi, usein selviksi kontaminaatioiksi (ks. Ellis 1980, 127—130).

Kaikkia sananvalinnan kömmähdyksiä ei selitä mutkikas lauserakenne. Summittainen sananvalinta analysoimatta, sopiiko sana juuri kyseiseen käyttöyhteyteen, on tuottanut runsaasti akanoita:

Palaamme reippaina lomalta 18. 7. Teemme kolarivauriot nopeasti ja ammattitaidolla. SK 30/83.

Ihminen viettää kahdeksan tuntia päivästänsä sängyssä, joten se on hyvin tärkeä huonekalu. SK 20/81.

Yksinäinen, 30-v. 180 cm ex-mies vailla luotettavaa naisen seuraa. Vast. tlk. nimim. ”Anemoone Nemoroosa”. SK 11/79.

Nyt on jo sattunut pahoja liikenneonnettomuuksia, mutta vielä ei onneksi ole menetetty kuolonuhreja. SK 41/84.

Saarimaa varoittaa Kielenoppaassaan (s. 269) käyttämästä *kiitos*-sanaa yhteydessä, jossa ei ole mitään kiitoksen aihetta. Akanoissa on monia, jotka on synnyttänyt yhteyteen sopimaton *asenteenosoitin* (ks. Andersson—Furberg 1984, 74):

Kirkkonummen palokunnalla riitti varsin mukavasti töitä ja hälytyksiä viime viikolla. SK 10/81.

Tulossa keskivahva influenssatalvi. Suomeen odotetaan kymmentä virusta. SK 44/83.

Tehtävien skaala täällä liikkuu napinompelusta infarkteihin. Onneksi hommat kallistuvat enemmän jälkimmäiselle puolelle, Ulla esittelee. SK 31/81.

Ominaisuutta ilmaistaan yleisesti vastakohtaparin (esim. *korkea — matala*) neutraloituneella pluskomponentilla (Hakanen 1973, 38—39): *Kuinka korkea huone on? Mikä on huoneen korkeus? *Kuinka matala huone on? *Mikä on huoneen mataluus?* Näin käytetty ominaisuuden ilmaisin on kuitenkin piilevästi kaksitulkinainen:

Vesien puhtaus on saanut kalastuskunnan jäsenet varsin huolestuneiksi. SK 17/82.

Koulun säilyminen kangertaa mieliä Kangasniemellä. SK 15/81.

Pelkoa työn jatkumisesta. Mielenosoitusmarssi Paukun portista ulos. SK 18/83.

Asenteen ilmaiseminen sinänsä riittää synnyttämään akanan yhteydessä, jossa ei ole tapana ottaa kantaa sanoman sisältöön:

Seurakuntaan muuttanut: valitettavasti ei ketään kesäkuussa. SK 32/81.

Metakielen ja normaalikielen sekoittamisella (ks. Vuoriniemi 1973, 63) leikitellyt kuuluttaja on päässyt Jyviin ja akanoihin seuraavalla kommentillaan:

Meriveden korkeudesta ei ole tänään paljon kerrottavaa. Se on tänään plus miinus nolla. SK 45/85.

Vastaanottajan huumorintaju ratkaisee, pitääkö hän löytöään jyvänä vai akanana.

E d e l l y t t ä m y s, jonka tarkoituksellisuus on kyseenalainen, riittää synnyttämään akanan:

Valtioneuvoston jäsenistä eduskuntataloon saapuivat vain oikeusministeri Christoffer Taxel (r), jolla oli yllättävän kaunis vaimo, se-

kä sosiaali- ja terveysministeri Eeva Kuuskoski-Vikatmaa (kesk.). SK 16/84.

Löytyykö vielä 40 jättäneelle leskim. yksinhuoltajalle tosi ystävää. Nimim. ”Jo kerran petetty”. SK 16/84.

Kiitokset. Vilpittömät kiitokseni kaikille, jotka ovat yrittäneet ilahduttaa minua 90-vuotispäiväni johdosta. Esther Gustavson. SK 44/83.

Seuraavan uutisen sanamuoto on kaksitulkintainen. Akanaksi se on päätyntä myös oudon perspektiivinsä takia:

Samalla tieosuudella on sattunut useita vakavia onnettomuuksia. Paikalla on nopeusrajoitus, joka sallii alle 100 kilometrin tuntinopeuden. SK 25—26/81.

Sen ratkaiseminen, onko jokin esimerkki akana sisältönsä vai ilmaisu-
tapansa takia, on tulkinnanvaraista. Seuraavia voisi pitää sekä sisältö-
akanoina että näytteinä pragmaattisesti oudosta sananvalinnasta:

Myydään kaksi vähän käytettyä kääpiökania. Vast. 13. 7. puh. 18321/185. SK 46/84.

Seurallinen maalari tekee huoneistoremonttinne. Puh. 8749691. SK 28/79.

Harkitsematon rinnastaminen on tuottanut runsaasti akanoita. Erityisesti poimijoita ovat huvittaneet ne, joissa *ihminen* tms. on tulkittavissa naista tarkoittavan sanan hyponymiksi:

Nainen kuoli ja kuusi ihmistä joutui sairaalahoitoon rajussa yhteenajossa Alavudella. SK 16/83.

Bahrainissa ihmisistä osaa lukea vain noin 40 %, naisista huomattavasti pienempi osa. SK 19/85.

Pallosalama pyöri pihalla. — — Henkilövahingoilta säästyttiin, vain sisällä ollut talon emäntä sai palovammoja. SK 30/80.

Ruotsinkielisyydestä tulee hoitoa vaativa ominaisuus, kun rinnastetaan seuraavasti:

Tällä hetkellä lastenkllinikalla on kaksi infektio-osastoa, kaksi vastasyntyneiden, kolme kirurgista, yksi syöpätautien, yksi ruotsinkielisten, kaksi sisätautien, yksi neuropsykiatrinen ja yksi tehohoidon osasto. SK 40/83.

Mitä tulkintoja mahdollistavatkaan seuraavat?

Jaostoja valittiin neljä: kalastusjaosto, metsästys- ja ammuttajaosto, peurajaosto sekä naisjaosto. SK 13/79.

Koko 350 miljoonan markan tilaus ei tule Suomeen, sillä joitain ko-

neita ja laitteita toimitetaan Svetogorskiin myös ulkomaisilta valmistajilta. SK 17/80.

Useimmat rinnastusakanat, joita kaikkiaan oli 34, on mahdollista tulkita myös parhain päin. Suoranaisia lapsuksia oli joukossa vain muutama:

Eva Braun oli Adolf Hitlerin rakastettu. Heidät vihittiin mieheksi ja naiseksi 2. maailmansodan viimeisinä päivinä 29. 4. 1945. SK 28/80.

Yleisön ei tarvinnut tyytyä pelkästään musiikkiin, sillä Alli Mäenpää myös esitti monta keväistä, kaunista laulua. SK 19/83.

Muutamat rinnastukset tuovat mieleen pakinoitsija Ollin tyylikeinot (Vuoriniemi 1973, 70—71), joskaan tyylin tarkoituksellisuus ei näissä tapauksissa ole varmaa:

Gunde Svan antoi ensimmäisessä olympiakilvassa ladulla kaiken ja sen jälkeen ylen. SK 10/84.

Mies surmasi koiran ja anopin. SK 24/79.

Alastaron ja Oripään koulujen ruokalista 20.—22. 12. Ma. palapihvit, perunat, rosoli. Ti. joulupuuro, omenaa, hiivaleipää, kinkkua. Ke. joulupukki. SK 1/83.

Sanojen monimerkitysisyys, *polysemia*, on yleinen kielen ansa. Normaalisti sanan käyttöyhteys tuo mieleen vain lähettäjän tarkoitettaman merkityksen: *Kyllä maalla on mukavaa. Kyllä maalla viisaita ollaan, kun merellä vahinko sattuu.* Huvittavaa on polyseemisen sanan eri merkitysten reaalistuminen yhtä aikaa (Vuoriniemi 1974, 120):

Liikkumiseen käytän yhtä omaa ja yhtä firman autoa, maalla taas moottorivenettä. SK 29/82)

100 vuotta 8. 9. lääketieteen liseniaatti Mandi Kaarnakoski-Richter Helsingissä. — Ei vastaanottoa. SK 39/81.

Useimmissa yhteensä n. 150 polysemia-akanasta on kyseessä tapaus, jossa sanalla on yleismerkityksen rinnalla leksikaalistunut suppeampi merkitys:

Eura yrittää selvitä ilman raittiusihteeriä. SK 5/83.

Lievien rattijuopumusten määrä oli melkoinen, mutta vain yksi selvä rattijuoppo ajoi poliisien rysään sunnuntain vastaisena yönä. SK 25/82.

Sanojen *selvä* ja *selvitä* erikoismerkitys on niin vahva, ettei edes kontekstissa tarvita mitään siihen viittaavaa:

Andropovin seuraaja voi selvitä tänään. SK 10/84.

Puheenjohtajavalintaa venytti se, ettei tällä kertaa ollut yhtään selvää ehdokasta. SK 46/79.

Humalan lisäksi akanoiden attraktiokeskuksia, joiden vaikutus näkyy myös polysemia-akanoiden valikoitumisessa, ovat universaalit vit-sailun aiheet: sukupuolisuus, alastomuus, ulostaminen ja kuolema (ks. Milner 1972, 22—23):

Kauko Myyryläinen työskentelee parittelijana Karhun suksitehtaalla Kiteellä. SK 2/83.

Munamarkkinoilla pohdittiin emännättömän tilan ongelmaa. SK 27—28/82.

Lahten poliisi aikoo tänäkin kesänä puuttua paljaisiin rintoihin, mikäli niitä alkaa yleisillä uimarannoilla näkyä. SK 32/80.

Vaasan rannikkopatteristosta kerrottiin, että ripulin aiheuttajaksi epäillään vapunaaton päivällisellä nautittua ruokaa. Kenelläkään varusmiehistä ei ole hätää. SK 24/85.

Onpa hyvä, että lapset ovat eläviä, sanoo Tarmo katsellessaan kaksivuotiaan Laura Lumikin menoaa. SK 12/82.

Mies-sanana polyseemisuus (NS s.v. *mies*) on aiheuttanut 5 akanaa, joissa kaikissa käyttöyhteys on korostanut *miehen* ja *naisen* vastakohtaisuutta seuraavaan tapaan:

Nainen ensi kertaa miesmuistiin puheenjohtajana Kontiolahden mtv:n kokouksessa. SK 9/83.

Marion teki miehen työn: synnytti ihanan ison tytön. SK 37/82.

Runsaasti akanoita on aiheuttanut se, että sanalla on sekä konkreettinen että vertauskuvallinen merkitys:

Liikenne automarketalueelle tapahtuu Sotilaskadulta käsin. Korkinmäen suunnasta alueelle pääsee kuitenkin myös jalkaisin. SK 8/79.

Sokea isäntä kokosi kylähistorian. — Mielellään hän näkisi suurtyönsä myös joko painettuna tai kopioituna kirjaseksi. SK 19/85. Saarto ajaa Elsa-rataa. SK 36/79.

Kuolla- ja *surmata-*verbien partisiippimuotojen seuraavanlainen käyttö on aiheuttanut 6 akanaa:

Poliisi setvii kuolleen liikkeitä. SK 20/83.

Surmattu liikkui miehen seurassa. SK 34/81.

Kaksi metsästäjää asettui vahtiin pinojen väliin, kun taas surmansa saanut lähti kolistelemaan näätä liikkeelle. SK 11/81.

Partisiipeissa piilee muunkinlaisia ansoja:

Halutaan ostaa lypsävä vuohi. Puh. 954-87758. SK 12/82.

Ostetaan itsepurkava peräkärri ja hevonen. SK 11/81.

Monitulkintaisten ilmausten erikoisryhmän muodostavat yhdys-sanat. Yhdysosan erityisluonteen semanttis-syntaktisena yksikkönä on oivaltanut seuraavan akanan poimija:

Ostetaan Klaukkalasta mökkitontti tai tontti, jolla on mökki. Puh. ilt. 304644. SK 50/83.

Yhdysana-akanoissa (yht. 85 kpl) voi erottaa kaksi pääryhmää:

1) omatekoiset, vakiintumattomat yhdys sanat, jotka tuottavat humoristisia assosiaatioita, ja 2) leksikaalistuneet yhdys sanat, joita on käytetty leksikaalistumattomassa merkityksessä.

1) Ostetaan kerrostalokoira 7-vuotiaalle tytölle. P. 955-52534. SK 31/82.

Mopovanhus sairaalaan. SK 35/83.

Palvelukseen halutaan ripeä, nuorempi lihamies lihalähetämöön ja säännöllinen, raitis makkarainen makkaravarastoon —. SK 35/85.

2) Näyttöpäätteestä ei raskausriskiä. SK 16/83.

Venäjä opetuskieleksi Hämeenkyrön lukiossa. SK 46/83.

Sen virsi voi palvella kiinteämmin ja sekoilematta kuin ilotalosta surutaloon rientävän papin puheet. SK 46/83.

Useampiosaisten yhdys sanojen konstituenttirakenteen monitulkintaisuus on tuottanut runsaasti akanoita:

Hirvensalmen Säästöpankin naistalonhoitajan paikka. Asunnoksi varattu pankin kiinteistöstä 3 h + k. SK 30/79.

Itsenäiseen työhön pystyvä mieslihanleikkaaja otetaan töihin erotuksen ajaksi. SK 46/84.

Harkitsematon oikeinkirjoitus on tuottanut 13 yhdysana-akanaa:

Joukkoveren luovutustilaisuus Sääksjärven ala-asteen ruokalassa. SK 43/85.

Erityisjumalan palvelusten suosio kasvoi. SK 35/85.

Isänpäivän lounas tänään klo 11—15. — Lapsille mummonlihamureke. SK 50/82.

Annetaan poikakissan pentu hyvään kotiin, puh. 69147. SK 33/83.

Raja polysemian ja homonymian välillä ei aina ole selvä (Itkonen 1966, 362—363). Kiistaton lekseemien välinen homonymia on aineistossa harvinainen akanan aiheuttaja:

Myytävänä 31 yli 60-vuotiasta romaania 300,- tai 15,- kpl. Myös uudemp. Lisätietoja puh. 862655. SK 7/81.

Kuurot kiusana heinäntekijöille kaikkialla maassa. SK 29/79.

Yleisempää kuin lekseemien välinen homonymia on eri lekseemien joidenkin muotojen tai saman lekseemin eri muotojen samannäköisyys (26 kpl). Akanaesiintymiä vähentää homonymian huvittavuuden vaatimus:

Ensiavun tärkeimpiä taitoja on tietää ”Miten lasta tehdään?”. — Tässä kuvassa Jorma on niin nätisti lastoitettu. SK 33/83.

Nahkapusero, hirveä 595,-. SK 383.

Eräpuukko. Terä puukkoterästä, pituus n. 10 cm. Pää nahkaa, hela uushopeaa, tuppi vuotaa. SK 9/82.

Valittavat kommunistit Jarmo Wahlström, Skdl:n eduskuntaryhmän johtaja sekä Toivo Jokiniemi kuuluvat ryhmän enemmistöön. SK 11/75.

Lähes 300 neliömetrin pappilassa kahden vaimonsa kanssa asuva kirkkoherra Lavaste pitää pappilakulttuuria tärkeänä vielä nykyinkin. SK 27—28/82.

Sananvalinta on epäonnistunut, jos tuloksena on *p a r a f r a a s i* silloin, kun tavoitellaan vastakohtaista ilmaisua (8 kpl):

Nopeimmillaan puolen vuorokauden ja hitaimmillaankin yhteen kellonkierrokseen mahtuva matkapurjehdus on osoittautunut sopivan mittaiseksi myös tavallisille perhepurjehtijoille. SK 32/80.

Ne tuottavat aivokudoksessa dopamiinia. Parkinsonin tautia sairastavilta se puuttuu joko kokonaan tai sitä ei ole ollenkaan. SK 26/83.

Kun kaupungin muiden uimapaikkojen veden puhtaus tutkitaan kerran viikossa, käyvät tarkastajat Ahdenkalliassa viikoittain. SK 26/83.

Kommunikaation pelisääntöjen vastaista on sanoa itsestään selvyksiä. Vaikka itsestään selvän asian esittäminen on sisällön valinnan epäonnistumista, olen ottanut sen mukaan aineistoon. Perusteena on, että näissä akanoissa käytetään kieltä turhaan, sanotaan jotakin sanomattakin selvää. Kaikkiaan ryhmään kuuluu 31 akanaa:

Henkilöautojen hinnat kohosivat 18 prosentilla. Keskiluokan auto maksaa nyt noin 50 000 markkaa. Halvemmat mallit alle sen ja kallimmat ylitse. SK 38/79.

— — kuvassa Finnbogadottir (vas.) saattaa presidentti Kekkonen (oik.) lounaalta jatkamaan vierailunsa ohjelmaa. SK 37/81.

Amerikkalaiset viettävät tänä vuonna ensi kertaa virallisesti isänpäivää. Isänpäiväksi on pyhitetty joka vuoden kesäkuun kolmas sunnuntai, joka tänä vuonna sattuu sunnuntaiksi. SK 41/79.

P a r a d o k s i t, ristiriitaiset ilmaukset (74 kpl), voisi samoin kuin itsestäänselvydetkin, katsoa myös sisältöakanoiksi. Kaikissa mukana olevissa tapauksissa paradoksaalisuus on kielen tasolla ja ilmentää useimmiten sanasemantiikan ja pragmaattisen tiedon ristiriitaa:

Vuokrapuhelin myytävänä. Puh. 687770. SK 30/83.

Asunnottomien talo paloi. SK 40/85.

Kestilän aamutakki. Myös iltakäyttöön. SK 6/82.

Kuivaharjoittelu on tärkeää nyrkkeilyssä. Hikeä vuodattavat keskittyneinä työhönsä Pertti Palinperä, Joni Nyman, Jouko Moilanen ja valmentaja Timo Nurminen. SK 8/81.

Oriveden työvoimatoimisto on avajaisten vuoksi suljettu 26. 1. 83. SK 6/83.

4. Tyyllirikot

Tyylin haksahdukset tai jonkin erityistyylin huvittavuus ovat aiheuttaneet 359 akanaa. Osan edellä esitetyistä sananvalinta-akanoista voisi lukea myös tähän ryhmään. *Kielikuva* n epäonnistuminen on tuottanut n. 200 akanaa. Tarkan luvun esittäminen on turhaa, sillä kuvailmausten ja polyseemisten ilmausten välinen raja on kuin veteen piirretty viiva. Monessa tapauksessa jää tulkinnanvaraiseksi, onko sanaa syytä pitää metaforana vai onko metaforinen merkitys jo niin vakiintunut, ettei käyttäjä tiedosta käyttävänsä kielikuvaa, jolloin ilmausta voisi pitää polyseemisena. Hyvä esimerkki tasojen limittymisestä on seuraava akana/jyvä:

Hukka vähällä perä itsensä. Koskenkorvalainen autonajaja joutui nopeasti jarruttamaan säästääkseen maantietä ylittävän susihukan jäämästä auton alle. SK 32/80.

Kuvajyvien ja kuva-akanoiden erottaminen on makuasia. Onnistunut kielikuva on aineksiltaan harkittu. Seuraava otsikko täyttäisi tämän kriteerin: *Purjevene tuuliajolla — mies seilissä*. (SK 36/84.) Sen sijaan aivan riskitöntä ei ole käyttää seuraavaa vertausta:

Henrikin kirkko on kuin naisen kenkä, pienen näköinen mutta paljon sisältävä. SK 21/80.

Liika yrittäminen tuottaa helposti huvittavan tuloksen:

Santalahdet asustivat monikerroksista taloan Braunsfeldtissä ja tulivat vähitellen osaksi Kölnin sosieteettia. He luistelivat kuin kalat kiiltävimmälläkin parketilla. SK 39/83.

Kolesteroolikellot kalkattivat raivokkaasti, kun nostalgiseen hurmioon antautunut meikäläisen suu kieriskeli nautinnoissa. SK 39/80. Niin siinä jälleen kävi, että juuri kun olimme nuolaisemassa ennen kuin tipahtaa, tipahti pettymyksen pommi, joka maistui karvaalta kielellä. SK 39/85.

Kielikuva saattaa leksikaalistua niin, ettei ilmausta enää voi käyttää alkuperäisessä merkityksessä ilman huvittavia assosiaatioita:

Susiparin tappolupa Sotkamoon. SK 40/81.

Viikatemies vankilaan Orimattilassa. — Poliisien saavuttua miestä rauhoittamaan tämä kävi poliisien päälle puutarhaviikatetta käyttäen. SK 17/79.

Niin että metsään ja sieneen tällaisena syksynä! Mikä onkaan komeampaa näin syksyllä kuin päättää päivänsä limanuljaskasopalla. SK 38/84.

Salon messuilla olivat tietoa jakamassa myös Lepaan puutarhaopiston oppilaat. Jukka Kääriäinen selittämässä puutarhakärpäsen puremille maailman vanhimman ammatin salaisuuksia. SK 21/84.

Valtaosassa humoristisia assosiaatiota synnyttäneistä kielikuvista käytöyhteys vie ajatukset kuvan takana olevaan alkuperäiseen, usein konkreettiseen merkitykseen:

Uutta verta Iin-Kiimingin alueen terveyskeskuksiin. SK 33/85.
Opiskelija-asunnot kiven alla Oulussa. SK 41/81.

VR kaavailee toisen miehen pudottamista vetureista. SK 27/83.

Päivä kerrallaan ja asiakkaat tyytyväisiksi. Apteekkarin työ on taisein tappavaa. SK 26/82.

Remontti jo puolivälissä. Vaajakosken kirkko uuteen uskoon. SK 40/82.

Polttohautaus ei sytytä suomalaisia. SK 49/83.

Saimaan luotsit hukkuvat töihinsä. SK 9/80.

Metsuria sahataan silmään. SK 15/80.

Muut tyyli-rikot, vastaanottajan 'stilistisiä odotuksia' (Yli-Vakkuri 1986, 10) vastaanottamat ilmaukset, ovat aiheuttaneet seitsemisenkymmentä akanaa. Raja epäonnistuneisiin kielikuviin on tulkinanvarainen, onhan yksi metaforan epäonnistumisen syy juuri kielikuvan ja sen käyttöyhteyden välinen tyylin ristiriita:

Komeita ja hyvin voideltuja tomumajoja on nähtävänä ensi viikon loppuna Jyväskylässä pidettävissä bodauksen SM-kilpailuissa. SK 43/83.

Suomi latoi järjestyksessä neljä maalia, joita kukaan naisesta syntynyt maalivahti ei olisi pystynyt torjumaan. SK 3/81.

Kannattaa tutustua Jeesuksen viikonlopputarjoukseen. SK 46/79.

Nuoret: la 31. 12. klo 20 ehtoollismessu kirkossa, jonka jälkeen Takalan mökille jatkoille. SK 11/84.

Tuntematon mies loukkaantui kovasti jäätyään auton alle Hollolan Salpakankaalla. SK 24/81.

Los Angeles (AP). Presidentti Reaganin perheenjäsenet sulkeutuivat omiin oloihinsa murhayrityksen jälkeen ja sanoivat olevansa suutuksissaan yrityksen johdosta. SK 16/81.

Osassa on käytetty ilmausta, josta syntyy huvittava alluusio:

Kiitos kaikille, jotka monin eri tavoin autoitte meidät kuivalle maal-
le Eurajokea pyykkilaiturilla seilattessamme. Pyykkärit. SK 42/81.
Muistoilmoitus. Kunnioittaen muistan Sinua Minna Eila Susanna
Alikoivisto, omaa sukua Arffman. Muistosi on minulle kallis, muu-
ta ei jäljellä ole. Pieksämäki Jussi Solehmainen. SK 36/81.

Kielenkäyttötilanteesta ja puheenaiheesta selittyvää kielen vaihtelua
nimitetään rekisterien vaihteluksi (Hämäläinen 1982, 148). Rekis-
terin valinta on tyylin valintaa. Akanoiden joukossa on sekä niitä, joi-
den rekisteri sinänsä (esim. juridiikan, tieteen, muodin jne. kieli) on hu-
vittanut vastaanottajaa, että niitä, joissa rekisterin valinta on epäonnis-
tunut:

Kokeiluvaiheessa asukas pysäköintioikeudesta ei peritä muuta mak-
sua kuin kaupungin viranomaisten toimituskirjoista perittävistä lu-
nastuksista koskevan päätöksen mukainen lunastus asukaslunastuk-
sesta. SK 50/79.

Mitä tarkoittaa saldo? Eikö tälle kummalliselle sanalle ole suomen-
kielistä vastinetta? Selväsananainen Savosta. Saldolla tarkoitetaan ti-
lin debet- ja kreditpuolen summien erotusta. Tilillä sanotaan olevan
debet-saldoa, kun debet-summa on suurempi ja päinvastoin. SK
38/84.

Löppäjäiset vietettiin Hämeessä perunan noston päätteeksi. Liipan-
läikäiset pidettiin Karjalassa heinänteon jälkeen. Nyppiäiset ovat
pellavan kitkentätalkoot ja parttenkoliaiset riihitöiden päätös
Etelä-Pohjanmaalla. SK 50/79.

Karjalan Koti-Valo Oy Forumissa jatkaa yli 40 vuoden perinteistä
palvelua valaisinasioissa, tavoitteellistaen kotien yksilökohtaisen
merkittävyyden kokonaisvaltaisella tasolla. SK 45/81.

Omaksi ryhmäkseen (37 kpl) erottuivat akanat, joissa käsiteltiin ti-
lastotietoja. Esimerkiksi tilastojen havainnollisuuteen ja lyhyy-
teen pyrkivä otsikointi on huvittanut akananpoimijoita:

Lapin liikenteessä surma yleisempi kuin veikkausvoitto. SK 15/82.
Akateemiset työttömät Jyväskylässä tai naimisissa. SK 36/81.

Useimmissa esimerkeissä akana syntyy, kun vastaanottaja jättää tahal-
laan soveltamatta pragmaattisia tietoja ja soveltaa vain syntaktisia tul-
kintasääntöjä:

Suomalainen vetää siniristin lipputankoonsa paljon harvemmin
kuin muut pohjoismaalaiset. SK 1/85.

Yhdysvalloissa ja Kanadassa kreikkalaisia asuu jo liki saman verran
kuin Suomessa eli nelisen miljoonaa. SK 6/82.

Elliptisen ilmaisun käyttäjä ottaa sen riskin, että vastaanottaja ei osaa täydentää sanontaa tarkoitettuun asuun:

Rattijuoppo tappaa joka neljännen. SK 7/84.

99 prosenttia johtajista saa Neuvostoliitossa potkut työntekijöiden aloitteesta, arvelee Sergei Matitsin. SK 16/80.

Kuolleisuus-sanalla on tilastokielessä merkitys 'kuolemantapausten suhteellinen runsaus, tav. niiden lukumäärä vuosittain tuhatta henkeä kohti ilmaistuna' (NS s.v. *kuolleisuus*). Tämän rinnalle nousee huvittavasti sanan toinen merkitys 'kuolev(ais)uus, mortaliteetti', mikä on aiheuttanut monta akanaa:

Raittiiden kuolleisuus on suurempi kuin kohtuullisesti alkoholia käyttävien. Toisaalta runsaasti alkoholia käyttävien kuolleisuus on monin verroin suurempi kuin raittiiden ja kohtuukäyttäjien. SK 2/82.

Tilastollisen keskimäärän ja todellisuuden risteytyminen on myös tuottanut huvia:

Pitkän tähtäyksen tavoitteena on, että maan hirvikanta olisi tasainen, viisi hirveä hehtaaria kohti, huomauttaa tarkastaja Reijo Poteri maa- ja metsätalousministeriöstä. SK 17/79.

Erityisesti akananpoimijoita on huvittanut ristiriita ihmisyksilön ja mitataysikköihmisen välillä sekä tilaston esittäminen elämän normiksi:

Yli 26 miljoonaa suomalaista sivakoinut Kansanhihdossa. SK 10/81.

Suomalaiset eroavat yleisimmin aviopuolisoiden ollessa 25—29 vuoden iässä. Tässä vaiheessa avioliitto on kestänyt miehillä 4—6 ja naisilla 5—7 vuotta. SK 35/80.

Syksyn pahin tulos saatiin lokakuun ratsiassa, jossa 1750 autosta löytyi 26 rattijuoppoa. Normaalin kaavan mukaan heitä olisi saanut olla vain 17. Tämänkertaisessa ratsiassa heitä löytyi viisi kertaa enemmän kuin olisi pitänyt. SK 2/84.

Myös ilmoitusrekisterissä näkyvät elliptisen sanonnan riskit. Suurin osa Jyviin ja akanoihin lähetetyistä ilmoituksista on kuitenkin huvittanut sisältönsä takia: *Myydään avioliiton takia VÄRITV Sallora ym. P. 8768130*. (SK 26/82) Rajaa sisältö- ja kieliakanoiden välille on vaikea vetää. 55 akanaa tulkitsin kielen takia lähetetyiksi. Huvittavaa voi olla esimerkiksi pitkälle viety lyhentäminen:

V:piika etsii vak. työtä liikkeeseen tms. tai p.lasten hoit. 53 v. mutta hyvin toimiva, ym., 1700,- netto/kk. Läh. tän. puh. 7536918 tai HS pääk. nimim. "Ei k. lauant." SK 6/82.

Tilapäislyhenteet ovat vaikeasti tulkittavia tai sekaantuvat huvittavasti sovinnaishyphenteisiin:

Olemme Espoossa, Kauklahdessa sijaitseva vaihtomoottorivalmistamo. Reipas p-auton kuljettaja saa paikan heti. Edellytämme reipasta luonnetta. Car Parts Oy. SK 11/81.

Myydään hyviä YO-KARJUJA. Veikkolan Jalostussikala, 03100 Nummela. Kuljetuksessa avustetaan. SK 48/85.

Elliptisten lausekkeiden ja lauseiden paneminen peräkkäin välittämättä niiden keskinäisten suhteiden eksplikoinnista on tuottanut runsaasti akanoita:

Hameviikko. Kaikista syksyn hameista 15 %:n alennus. Amarukat. Triumph-liivit. Muista isää 8. 11. Marjan Pukinepuoti. SK 49/81.

Ojasta allikkoon saattaa viedä liiallinen selittäminenkin:

Ostetaan 1—2 kania ja 1 opetuspoljin (ihmiselle) Datsun 180 tai vastaavaan. Puh. 182281. SK 33/85.

Huvittavuuden takaa tyypistämisen ja perusteellisen selittämisen yhdistelmä:

Hei femiinit 40—55 v. Harr. ulk. teatt. matk. koti-ilt. joskus broileria + punav. ravint. Hämeeseen muut. tavall. mat. leht. kaipaa seuraasi. Minua viehätt. jos käytt. (edes juhlap. alla) kunnan korsettia, kun en pidä epänaish. sukkahousuista. Vast. tl. pääk. nim. ”Krapu 46/180”. SK 17/81.

5. *Taivutusmuodot ja niiden tehtävät*

Taivutusmuodon monifunktioisuus tai muodon käyttö suomen kielen rakenteen vastaisesti on tuottanut yhdessä muutaman väärin muodostetun sijan kanssa 51 akanaa. Erityisesti paikallissijojen monifunktioisuus on tuottanut huvia:

Säästöpossuun murtautujalle vankeustuomio. SK 49/83.

Sieneen kadonnut löytyi Kuusamossa. SK 34/81.

Räjähdyksvaara Turuntiellä. Humalainen ajoi ojaan myrkkylastissa. SK 37/80.

1—2 lasta saa päivähoitopaikan Kokon seisakkeella. P. 33866. SK 42/85.

Suomesta rahaa Sambian viemäreihin. SK 4/80.

Kielen rakenteen vastainen sijamuotojen käyttö on niin ikään tavallinen akanan aiheuttaja (ks. Kangasmaa-Minn 1975, 45):

Kaikenlaista remonttia tulee, ikkunoita särkyä lapsilla palloiltaessa, vahingossa varmasti useimmiten. SK 19/81.

Myydään kesämökki tenniskentällä. SK 28/79.

Myydään 2 ajokoiranarttua ajotakuulla, toisella ammuttu useita kettuja. Puh. 943-45337. SK 34/83.

Sekaantumisen sanan taivutusparadigmassa on tuottanut vain 5 akanaa, minkä osaksi selittää se, että virheen pitää olla huvittava, esimerkiksi toisen sanan muoto:

Kuinka monta hänen olisi motattava ennen kuin poliisit liikauttavat eväitään??? SK 18/84.

— — piintynyt kaupunkilainen — — ei tunne kalan anatomiaa edes sen verran että tietää mikä ero on suomujen ja eväiden välillä. SK 31/84.

300 000 uutta pakolaista lähiviikkoina Thaimaaseen. SK 4/80.

Olla-verbin potentiaali on akanoidenkin todistuksen mukaan siirtymässä partikkeliksi; myös vertailumuodot tuottavat vaikeuksia:

On aika sanoa hyvästit maailman kauniimmalle naiselle. — Julkkiksen leimastaan Anne lienee koskaan pääsee eroon, mietin hänen jälkeensä. SK 19/80.

6. *Lauseista tekstiksi*

Jyviin ja akanoihin ei jo käytännön syistä sisälly muutamaa lausetta pitempiä tekstejä. Tekstistrategian poikkeaminen normista ei välttämättä edes hahmotu vastaanottajalle niin kuin kielen pienempien rakenteiden lipsahdukset. Epäonnistunut teksti vaikuttaa kömpelöltä, sekavalta tai vaikealta, mutta vaikutelman syitä ei yleensä ryhdytä erittelemään, koska analyysin välineiksi sopivat käsitteet puuttuvat. Tekstistrategian epäonnistumisen tuloksena on harvoin sellaista tahatonta komiikkaa, jonka löytäjä uskoisi huvittavan myös muita. Onhan kielitajumme varmimmin yhteismitallinen tekstiä pienempien, vähemmän varioivien kielen rakenteiden suhteen.

Tekstin toimivuutta voidaan mitata edellä (s. 47) mainituilla Gricen maksimeilla: lähettäjän odotetaan puhuvan totta, kertovan tarpeeksi muttei liikaa ja esittävän asiansa tärkeysjärjestyksessä loogisesti ja selkeästi. Aineistossa on vain yksi esimerkki, jossa kaikkia maksimeja — totuuden vaatimusta ehkä lukuun ottamatta — rikottiin:

Takaa tullut himankalainen mies törmäsi henkilöautolla pakettiautoon, joka törmäyksen voimasta ajautui tien luiskaan. Takaa tullut

parkanolainen auto törmäsi himankalaiseen ja samaan jonoon ajoi vielä kauhavalainen auto, joka sysäsi parkanolaisen auton tieltä ja törmäsi himankalaiseen. Rytäkässä loukkaantuivat himankalaisessa olleet kaksi henkilöä ja ikaalislaisen pakettiauton kuljettaja. SK 13/85.

Kirjoitukselta edellytetään suunnitelmallisuutta. Esitystapa, joka sopisi puhuttaessa, vaikuttaa kirjoitettuna huvittavalta:

Heikoilla jäillä liikuttaessa tulisi aina olla mukana jokin kättä pi-
tempi esine sekä teräase. Sinne ei tulisi mennä myöskään yksin. Eikä
heikoille jäille saa mennä yleensä ollenkaan. SK 50/83.

Akanoihin voi joutua myös ilmeisen tietoisesti tyylitelty teksti, joka
akananpoimijasta on tekstistrategialtaan epäonnistunut:

Jäykkä ei ole kevyt. Kevyt ei ole kestävä. Tai raskas on jäykkä. Kes-
tävä on raskas. Kevyt on joustava. Vanteen valmistajalla on edes-
sään melkoinen ongelma yrittäessään saada aikaan vannetta, joka
yhtäaikaa täyttäisi kaikki eri vaatimukset. SK 20/81.

Lauseiden kytkennän epäonnistuminen on tuottanut 78
akanaa. KytKentäkeinoja ovat konjunktioit ja muut konnektorit; myös
pelkkä peräkkäisyys on kytkentäkeino (Hakulinen—Karlsson 1979, 59).
Sitä käyttävä ottaa kuitenkin väärinymmärretyksi tulemisen riskin. Ly-
hyteen pyrittäessä, esimerkiksi otsikoissa ja ilmoituksissa (ks. s.
16—17) lauseiden peräkkäisyys on yleisin kytkentäkeino. Lähettäjä
luottaa vastaanottajan kykyyn ja haluun tulkita oikein, mutta akanan-
poimija korjaa runsaan saaliin. Additiiviseksi tarkoitettu kytkös esi-
merkiksi voidaan tulkita kausaaliseksi:

Te olette nyt varmasti onnellinen, kun olette päässyt pois sieltä? —
Kyllä. Mies jäi sinne. (Bagdadista evakuoitu suomalaisrouva radios-
sa. SK 42/80.

Onnettomuus suurajoissa — Alen johtaa. SK 38/84.

Aikasuhteet voidaan tulkita väärin, jos niitä ei ole spesifioitu:

Pirkkala. Seurat klo 14.30 Elsa Nykäsen mökillä Keskisen järven
rannalla. Seurataan E. Pahkasen kattolevyliikkeen viittoja. Veisa-
taan Siionin virsiä. SK 31/80.

Konnektoritonta ja muutenkin elliptistä ilmaisua käytettäessä saa-
vat lauseiden väliset *semanttiset sidokset* tärkeän osan. Akana
syntyy, kun vastaanottaja yhdistää sidossuhteet väärin tai näkee sidok-
sisuutta siinäkin, missä sitä ei pitäisi olla:

NNKY Ti 22. 1. klo 19 juhlasalissa puhuu opetusneuvos Kerttu Vai-
nikainen aiheesta Belsassarin pidot. Katso Gala-juhla-ilmoitusta en-
nen tekstiä. SK 10/80.

Rovaniemen kirjastotalolla vietetään isänmaallista iltapäivää itsenäisyyspäivänä 6. 12. Filmejä Väli-Amerikasta nähdään klo 12 alkaen. SK 1/85.

Edestakainen matka Finnairin suihkulentokoneella. Ohjaaja on mukana kaikilla matkoilla. (Suomen Kielimatkojen mainoslehtinen) SK 4/82.

Valcon väki väheni. Koe-erä N-liittoon. SK 45/79.

Merkityksen pukeminen rakenteiksi, jotka edellyttävät vastaanottajan täydentävän pinnan alle jäävät osat, tuo mukanaan riskejä. Vastanottaja ei välttämättä osaa tai halua täydentää oikein ”selkiintymättömän generatiivisen prosessin tuottamia elliptisiä ilmauksia” (Kangasmaa-Minn 1975, 43—44; ks. myös Ikola 1979, 13):

Synnytyssali on ollut tähän saakka — eläinlääkärien mukanaoloa lukuunottamatta — naisten alue. Ei ole enää. SK 43/80.

Lapin Alakierin postiin eilen lyönyt salama tappoi maanviljelijä Esa Aron lypsylehmän. SK 30/81.

Moskova (AP) Neuvostoliitto aikoo lähettää viiriäisenmunan maata kiertävälle radalle kokeillakseen mahdollisuuksia ihmisen syntymiselle ulkoavaruudessa. SK 3/79.

Useissa häissä on nähty, kuinka juopunut sulhanen kannetaan selviämään, mutta morsianta ei ikinä. SK 34/83.

Seuraavanlaisissa esimerkeissä on pragmaattisista syistä selvää, mitä lähettäjä tarkoittaa. Akananpoimija näkee niissä kuitenkin mustaa huumoria:

Kosolti oli onnea Heinolan maalaiskunnasta kotoisin olevalla miehellä, jonka auton kuorma-auto ruhjoi korjauskelvottomaksi. SK 26/83.

Kuudesta ällästä hän on tietysti hyvin iloinen. Iloa korostaa vielä se, että hän joutui talvella auto-onnettomuuteen, jossa katkesi niin käsi kuin jalkakin. SK 25—26/81.

Huolimaton lauseliitos saattaa kääntää sanoman päinvastaiseksi:

Erikoisen huolestuneita valtuutetut näyttivät olevan kaupungintalon rakennusselostusta käsitellessään siitä, että katosta tulee niin kalteva, ettei se vuoda. SK 2/80.

Edellä olevat akanat aiheutuivat konektorin puuttumisesta tai muuten elliptisestä ja epäselvästä ilmaisusta. **K o n n e k t o r i** voi myös olla **v ä ä r i n v a l i t t u** tai **m o n i t u l k i n t a i n e n**. Väärä konektori tekee esimerkiksi perustelusta syyn:

Venäläissyntyisen Eijan erikoisuuksiin kuuluu joulusilli, jonka resepti on kulkenut suvussa vuosikymmeniä. Eijan sillien suosio on

suuri, koska ennen joulua perheen kylpyammeessa liotetaan parikymmentä kiloa silliä. SK 51—52/80.

Sähkölaitteista alkunsa saanut tuli tuhosi puurakenteisen talon maan tasalle. Palossa kuoli koira, sillä talon poika ei ollut syttymishetkellä kotona. SK 28/81.

Benito Aquinon murha ei tullut monillekaan yllätyksenä, sillä hän on ollut aina erittäin suosittu poliitikko Filippiineillä. SK 14/83.

Harkintaa vaatisi myös *konnektorin paikka*:

Liukkaan kelin vuoksi rekat eivät päässeet mäen päälle, yksikään autoista ei suistunut ojaan ennenkuin tiet saatiin suolatuiksi. SK 51—52/81.

Konnektorilla voi olla useita tehtäviä. *Vaikka*-konjunktio voi esimerkiksi merkitä 'siitä huolimatta että' tai ilmaista varausta (NS s.v. *vaikka*), joten akanan ainekset ovat olemassa:

Keskiviikkona koira puri kahta ihmistä Littoisissa. Onneksi mitään isompaa vahinkoa ei sattunut, vaikka uhrin kävivät saamassa lääkäriltä jäykkäkouristuspiikin. SK 48/83.

Lisäksi-konnektoria käytetään kytkemään sen edellä mainittuun ryhmään kuuluvia muita tapauksia. Mahdollinen on kuitenkin myös tulkinta, jossa *lisäksi*-sanalla kytketyt kuuluvat muuhun kuin edellä mainittuun kategoriaan (NS s.v. *lisäksi*). Viimeksi mainittu tulkinta tekee seuraavista akanan:

Turun rikospoliisi kirjasi lauaintaina kaksi vakavaa väkivaltarikosta. Lisäksi nigerialainen opiskelija hakattiin tajuttomaksi. SK 51—52/80.

Päivän tulos koostui kahdesta törkeästä rattijuoposta ja neljästä tavallisesta. Lisäksi tavattiin viisi kuljettajaa, joiden kohdalla alkometrin neula heilahti lähelle viittä promillea. SK 47/83.

Kun-konjunktioilla voidaan aloittaa adversatiivis-temporaalinen sivulause (NS s.v. *kun*). Akananpoimija voi kuitenkin tulkita suhteen pelkästään temporaaliseksi:

Kun Levon metsästysseuran jäsenet ampuivat viime vuonna 19 metsäjänistä, niin peuroja meni nurin 192. SK 14/79.

Ellipsi on kielen rakenteeseen kuuluva toistonvälttämiskeino, korvauskeino, jota käytetään sekä syntaktisin että pragmaattisin ehdoin (ks. Hakulinen—Karlsson 1979, 323—327). Ellipsin aiheuttamien akanoiden määrää on vaikea laskea, koska ellipsi on pitkälle tulkinnanvarainen ilmiö. Kiistattomasti ellipsin aiheuttamien akanoiden määrä oli n. 130. Tapaukset voidaan jakaa kahtia. Pieni osa aineiston ellipseistä on sellaisia, joita ei voi yksiselitteisesti täydentää:

Suomalaisen neurologin oire päänsärky. SK 11/84.

Unihäiriöt vuorotyön haittana. SK 49/82.

Valtaosan ellipsis aiheuttamista akanoista voi helposti tulkita oikein:

Perinneilta Pöykkölässä 17. 6. klo 19. TV-2 nauhoittaa tapahtuman, yleisölle toivotaan kansallispukua päälle, ilman pukuakin voi tulla. SK 28/80.

Kaksi Mikkelin lyseolaista professorin virkaan Oulussa. SK 8/80. Asentaja putosi 10 metristä — teho-osastolle. SK 40/84.

Liiviviikko 24.—19. 10. Osallistu asiakaskilpailuun, jossa arvomme joka päivä rintaliivit. Voittajat nähtävissä liiviosastollamme. SK 49/83.

Akana voi syntyä myös, kun vastaanottaja tulkitsee ilmauksen elliptisyyden toisin, kuin lähettäjä on tarkoittanut:

Kainalot kuiviksi! Apteekista on saatavissa aine nimeltä Sol. Alum. Clorid 20 % — Kokeilepa! Itse olen päässyt jalkahiestä ja veljeni kainalohiestä lähes kokonaan. SK 19/80.

Seuraavan akanan olisi estänyt pilkku:

Kappalaisen virka haettavana Turun arkkihiippakunnan tuomiokapitulilta 24. 1. 79 alkaen. Seurakunnassa on neljä pappia, joiden kesken on jaettu saarna ja kasuaalitoimitukset sekä lehtori. SK 6/79.

Akana syntyy, kun vastaanottaja näkee ellipsiä siinä, missä lähettäjä ei ole tarkoittanut sitä olevan:

Pohjois-Karjala projekti on muokannut pohjoiskarjalaisten ruokailutottumuksia aikaisempaa terveellisempään suuntaan. Vastaisuudessa ohjelmassa korostetaan alkoholin ja liikunnan puutteen merkitystä riskitekijöinä. SK 33/84.

Airi Viikin kodissa Kuoppalan kylällä tehdään sisävesiä ja vesijohdot pihassa olevaan kaivoon. SK 28/79.

Akanoissa on runsaasti myös viittaussuhteen lipsahduksia. Ongelmallinen on erityisesti 3. persoonan possessiivisuffiksi:

Maan äiti Tellervo Koivisto avaa tänään peruskorjatun ja laajennetun Seurahuoneen käyttöönsä. SK 40/79.

Saastamoinen heräsi yöllä ulkorakennuksesta kuuluvaan jylinään. Haettuaan haulikon ehti susi kaivautua verkkoaidan alta karkuun. SK 40/79.

Paljon on kulunut aikaa siitä, kun Juhani Aho laittoi Matin ja vaimonsa junamatkalle. SK 3/85.

Yhtä ongelmallinen on demonstratiivipronominien *se* ja *tämä* käyttö:

Ennen siunaustilaisuutta ei saattoväen tarvitse värjötellä ulkona. Kappelin vieressä on odotustila nimenomaan tätä tarkoitusta varten. SK 10/79.

Mukana on yksi tapaus, jossa ei kyseessä ole niinkään *se*-pronominin väärä viittaussuhde kuin pronominiin leksikaalistunut vihjailevuus:

Yllättäkää vaimonne. Tehkää se matolla. Seppo Ojalan Kutomo Ky. Kauhajärvi. SK 24/83.

Ansoja piilee myös relatiivipronominien *joka* ja *mikä* käytössä. Korrelaatiksi voi lipsahtaa jokin muu kuin lähettäjä on tarkoittanut:

Kirkkoherra Veikko Liuhanen ja kanttori Mauri Pelkonen ajelivat pihaan matkaurut auton peräkontissa, jossa isäntä oli vastaanottamassa vieraita. SK 16/85.

Kaari Utrio on maamme tuotteliaimpia kirjailijoita ja pystyy elättämään itsensä työllään, mikä on harvinaista maassamme. SK 34/82.

Ei-restriktiiviseksi tarkoitetun relatiivipronominin tulkitseminen restriktiiviseksi on myös aiheuttanut muutamia akanoita:

Helsingin yliopisto on järjestämässä ensimmäistä kertaa ainakaan sodan jälkeen potkuja vakinaiselle professorilleen, jonka talo paloi pari viikkoa sitten. SK 49/83.

Myös pronominit *itse*, *kaikki*, *muu*, *sama*, *eräs* ja *mikä tahansa* ovat aiheuttaneet humoristisia tulkintoja:

Helsingin tilintarkastaja Liisa Kulhia on pyytänyt rikospoliisia kuulemaan itseään todistajana metrotutkimuksissa. SK 38/82.

Kaikki hoitoon Posiolla. SK 38/81.

Pääministeri Mauno Koivisto puhuu Valkeakoskella kansalaisjuhlassa Apiankoulun juhlasalissa 20. 3. klo 19. Lisäksi muuta viihteellistä ohjelmaa. SK 15/80.

Lapin Kansa on vireä ja ripeästi kasvava 7-päiväinen ykköslehti. Tarvitsemme päätoimitukseemme Rovaniemelle samat ominaisuudet omaavan toimituksen sihteerin. SK 6/83.

Ensimmäisen kerran Norjan kansanedustuslaitoksen historiassa on eräs kansanedustaja tullut raskaaksi. SK 5/83.

Vesikulkuneuvojen ryhmään kuuluu läpinäkyvästä muovista valmistettu pyöreä 'vene', joka liikkuu mihin suuntaan tahansa, jos käyttäjä osaa hallita sitä. Jos ei osaa, laite liikkuu mihin suuntaan tahansa. SK 2/81.

kin-liite tai sen puuttuminen voi tehdä tepposet kielenkäyttäjälle:

Ost. kravattimalli haitari, huonokuntoinenkin käy. Vast. tlk. nim. "Muukin käy". SK 28/83.

Aidoista nahoista tehty turkki on nyt arkipäivää. 16 000 markkaa maksavan minkkiturkin voi nyt pukea päälleen myös toriostoksille, kun turkin toinen puoli kestää katseita ja kulutusta, kertoi Torsti Tuiskula Hämeen Turkis Oy:stä. SK 14/80.

Sanajärjestys on tekstirakenteen, mutta myös lauseen syntaktisen rakenteen ilmaisin, jolla on tärkeä tehtävä erityisesti lauseen hierarkkisen rakenteen, konstituenttirakenteen, ilmaisijana (Hakulinen—Karlsson 1979, 67—68). Kirjoitetussa kielessä sanajärjestyksen tehtävät korostuvat, kun prosodiikkaa ei voi käyttää hyväksi. Harkitsematon sanajärjestys on aiheuttanut aineistoon 90 akanaa.

Sekä lauseadverbiaalin että kvanttorin lipsahtaminen väärään paikkaan on tuottanut tahatonta komiikkaa:

En juhli vaimoni sairauden vuoksi. Vihtori Pihlaja. SK 14/85.

Kiekkoyleisön toiveissa: olutta myös katsojille. SK 23/83.

Useimmat akanat on aiheuttanut sanajärjestys, joka mahdollistaa adverbiaalinen tulkitsemisen sen edellä tai jäljessä olevan verbin määritteeksi:

Ostetaan jatkuvasti poikivia hiehoja ja lehmiä. Tarjoukset Ilmajoki puh. 527223. SK 43/83.

Ensiaputaitokin kuuluu erätaitoihin. Erkki ja Pasi Tuunanen paikailivat kirveellä jalkansa loukannutta potilasta. SK 29/85.

Myytävänä kiireesti kalustettu huvila Halsualla vuokratontilla. SK 22/83.

Suomen kielessä tarvitaan vain harvoin sanajärjestystä subjektin ja objektin funktion ilmaisemiseen. Joskus sanajärjestys kuitenkin on ainoa keino varmistaa nominilausekkeiden kieliopillinen funktio ja suojautua akananpoimijalta, joka kurillaan sulkee pois pragmaattisen tiedon:

Keskiviikkona mellakat alkoivat uudelleen. Klo 15 poliisi ilmoitti poikkeustilan voimaan saattamisesta Miamissa ja lähetti mielenosoittajia hajottamaan vahvistetut poliisiosastot, jotka käyttivät kyynelkaasua ja yrittivät jälleen voimakeinoin hajottaa mielenosoittajat. SK 3/83.

Kolme nuorta miestä intoutui mellastamaan Kytäjällä torstai-iltana. Laulua harrastaneet kaverukset noutivat poliisit pahnoille rauhoittumaan. SK 34/83.

Sanajärjestyksen harkitseminen olisi estänyt myös seuraavat akanat, joissa verbien objektit sekaantuvat:

Palokunta käytti hotellivieraita pelastaessaan tikasautoa ja savusukeltajia. SK 29/85.

Kokouksen puheenjohtaja Väinö Saario siteerasi vastavalittua puheenjohtajaa onnitellessaan Mika Waltarin Ihmisen ääntä. SK 25/83.

Sanajärjestyksellä on ratkaiseva osuus, kun vastaanottaja tulkitsee määritteen joko adverbiaaliksi tai attribuutiksi. Seuraavissa esimerkeissä on akananpoimija tulkinnut toisin, kuin lähettäjä on tarkoittanut:

Tuore lämminveristen Suomen mestari Billy The Kid nuuhki tyytyväisenä voitonkukkia ohjastaja Harri Hyytiäisen sylissä. SK 43/81.
USA:n sotalaivat vastasivat taas tykkituleen Libanonin vuorilta. SK 44/83.

Myydään langaton puhelin ilman välikäsiä. Puh. 918-841345.

Tähän akanaryhmään kuuluvista 9 oli seuraavaa tyyppiä:

Ruotsalainen mies on tuomittu yhdeksäksi ja puoleksi vuodeksi vankeuteen taposta Ahvenanmaan kihlakunnanoikeudessa. SK 36/79.
Raiskausyritys oikeudessa. SK 35/81.

Nominilausekkeiden konstituenttirakenteiden kaksitulkitaisuus on aiheuttanut 44 akanaa, esimerkiksi:

Ummeljoen Maatalousnaiset ja Maamiesseura. Seurailta Matti Raussilla 13. 10. klo 19. Esitellään SOK:n naisten alusasuja. Terve-
tuloa. SK 44/81.

Useimmiten syynä on kaksitulkitainen teonnimirakenne (ks. Vuoriniemi 1975, 133—134):

Metalli kuutosen vuosikokous kehottaa jäsenistöään valppauteen. Kaikki työnantajien elintason alentamisyrietykset on torjuttava vaikka joukkovoimalla. SK 12/80.

Teonnimirakenteisiin verrattavia ovat seuraavan tyyppin esimerkit, joissa ellipsi on aiheuttanut kaksitulkitaisuuden:

Eläinlääketieteellisessä korkeakoulussa tarkastettiin perjantaina eläinlääket. lis. Timo Nevalaisen sian äkillistä sydänkuolemaa tarkasteleva englanninkielinen väitöskirja. SK 1/85.

Useimmat teonnimirakenteet ovat pragmaattisesti yksitulkitaisia:

Emännän kulutus poltti talonkin. SK 20/82.

Neitonen vastaamaan istuinsuojaliikkeen myynnistä. Asunto on. P. 444502. SK 35/83.

Mukana oli kuitenkin myös rakenteita, joissa genetiivin syntaktinen funktio ei ainakaan ilman kontekstia ole ratkaistavissa:

Piisaa jo koirien haukkuminen. SK 1/81.

7. Kielenkäyttäjän roolipeli

Suomen Kuvalehden osasto Jyviä ja akanoita on harmittoman vahingonilon foorumi: vuosina 1979—1985 julkaistuista 3968 löydöstä jyviä oli vain 830. Yhteensä 3138 akanasta 1882:ssa kielenkäyttäjä oli mennyt kielen ansaan. Painovirheistä (346) tosin vastaa useimmiten latoja. Niimetkin (nimiakanoita oli 147) huvittavat otollisessa kontekstissa kielenkäyttäjän voimatta sitä estää, samoin sijojen monifunktioisuus (kaikkiin taivutusmuotoakanoita oli vain 51). Sen sijaan sananvalintaan (joi-takin väistämättömiä homonymiatapauksia lukuun ottamatta) ja tyyliin (yhteensä 910 akanaa) sekä predikaatioitten muokkaamiseen lauseiksi, yhdyslauseiksi ja tekstiksi (yhteensä 428 akanaa, mihin voisi kuitenkin lisätä osan tyyliakanoistakin) kielen tuottaja voi vaikuttaa. Kielen ansojen välttäminen, merkityksen ja muodon suhteen kompleksisuuden näkeminen, edellyttää kielenkäyttäjältä kaksoisroolin omaksumista: kielen tuottajan roolin lisäksi olisi omaksuttava vastaanottajan rooli, josta katsoen kieli näyttäytyy aivan toisessa valossa. Kaksoisroolin omaksuminen on normaalissa kielenkäyttötilanteessa niin työlästä, että akananpoimijat ja akanoiden lukijat saavat vastakin iloita oivalluksistaan.

KIRJALLISUUTTA

- ALEXANDER, RICHARD J. 1982: Verbal Humour: Its Implications for the Second Language Teacher and Learner. *Grazer Linguistische Studien* 17/18.
- ANDERSSON, JAN — FURBERG, MATS 1974: *Kieli ja vaikuttaminen*. Argumentoinnin semantiikkaa. Keuruu.
- DELL, GARY S. — REICH, PETER A. 1980: Toward a Unified Model of Slips of Tongue. *Errors in Linguistic Performance*. Ed. by Victoria A. Fromkin. Academic Press.
- ELLIS, ANDREW W. 1980: On the Freudian Theory of Speech Errors. *Errors in Linguistic Performance*. Ed. by Victoria A. Fromkin. Academic Press.
- FROMKIN, VICTORIA A. 1980: *Errors in Linguistic Performance*. Slips of the Tongue, Ear, Pen, and Hand. Academic Press.
- GARVEY, CATHERINE 1977: Play with Language and Speech. *Child Discourse*. Ed. by Susan Ervin-Tripp — Claudia Mitchell-Kernan. Academic Press.
- GRICE, H. P. 1975: Logic and conversation. *Syntax and Semantics* Vol 3. Ed. by P. Cole — J. L. Morgan. New York.
- HAKANEN, AIMO 1973: *Adjektiivien vastakohtasuhteet suomen kielessä*. Forssa.
- HAKULINEN, AULI — KARLSSON, FRED 1979: *Nykysuomen lauseoppia*. Jyväskylä.
- HOTOPF, W. H. N. 1980: Semantic Similarity as a Factor in Whole-Word Slips of the Tongue. *Errors in Linguistic Performance*. Ed. by Victoria A. Fromkin. Academic Press.
- HÄMÄLÄINEN, SIMO 1982: Mikrotason sosiolingvistiikkaa — keskustelun kielioppia. *Sosiolingvistiikan näkymiä*. Toim. M. K. Suojanen — Päivikki Suojanen. Helsinki.
- IKOLA, OSMO 1979: Epätarkkuus kielen käyttökelpoisuutta lisäävänä tekijänä. *Sananjalka* 21. Turku.
- 1983: Word-Play as an Agent of Linguistic Change. A short discussion with examples from Finnish. *Studies in Classical and Modern Philology: Presented to Y. M. Biese on the Occasion of his 80:th Birthday* 4. 1. 1983. Toim. Yrjö Blomstedt. Suomalainen Tiedekatemia. Helsinki.
- ITKONEN, ERKKI 1966: *Kieli ja sen tutkimus*. Helsinki.
- KANGASMAA-MINN, EEVA 1975: Kielen mutaatioista eli mitä opettajilta jäi ylioppilaisaineissa huomaamatta. *Sananjalka* 17. Turku.
- MILNER, G. B. 1972: Homo Ridens. Towards a Semiotic Theory of Humour and Laughter. *Semiotica* V. The Hague.
- NORRICK, NEAL R. 1983: Traditional Verbal Tricks: Structure, pragmatics, humour. *Grazer Linguistische Studien* 20.
- RÄIKKÄLÄ, ANNELI 1972: Nimistötietoa. *Opuscula Instituti Linguae Fennicae*. Universitas Helsingiensis 17.
- SAARIMAA, E. A. 1971: *Kielenopas*. 8. painos. Porvoo.
- VUORINIEMI, JORMA 1973: *Ollin kieli nykysuomen kuvastimena*. Helsinki.
- 1972: Teonimet viestinnässä. *Virtittäjä*. Helsinki.
- 1974: *Verbien monitulkintaisuus Ollin kielessä ja nykysuomessa*. Vammala.
- YLI-VAKKURI, VALMA 1986: *Suomen kieliopillisten muotojen toissijainen käyttö*. Turku.

LEENA KYTÖMÄKI: *Slips of the pen: the anatomy of linguistic play*

Playing with language is a universal game for *homo ludens*. The two levels of human language, the possibility of divorcing form from meaning, together with the knowledge of certain fixed rules about meaning that exist between those two levels, are the main basis of language games. People are amused by deliberate *double entendre*, whereas unintentional ambiguity causes malicious pleasure.

Since the late 1950s, the magazine Suomen Kuvalehti has included a weekly column called "Wheat and Chaff". The wheat of the title is the enjoyment of skilful use of language, whereas the chaff consists of examples of cases where the writer has fallen into a linguistic trap. The basic idea of chaff is equivocality: the meaning that was not intended can be compared with the message the writer actually wanted to convey.

Using as my material the "Wheat and Chaff" articles from Suomen Kuvalehti for the years 1979—1985 (3,968 texts) I investigated the linguistic structures that had fooled their users. I separated out the wheat from the material, i.e. all the examples deliberate playing with language (830 items) and the chaff which was amusing only because of its content (1,256 items). There then remained 1,882 cases of chaff, the comicality of which was unintentional and based on the structures of language — or slips and blunders in those structures. Drawing the line between these different groups is not easy, but the figures given can probably be considered indicative of the general trend.

Misspellings or misprints were responsible for 346 of the chaff cases. The cause of technical slips is not to be found in language, but even so it is probable that the more phonological minimal pairs a language has, the more likely it is that a misprint will yield a comic result. Indeed, the large group of misprint-chaff (130 items) consisted of instances where the changing of a single letter had produced the minimal pair of the word intended.

Theoretically, a name has only a reference function, no intrinsic content. However, the large number of instances of name-chaff (147 items) shows how easily names are associated with other words when the context acts as a stimulus.

An unhappy choice of words caused 551 instances of chaff. Only rarely was it a case of simply choosing the wrong word. Most often the humorous result was caused by an imprecise, or pragmatically strange word, careless juxtaposition, inappropriate indication of attitude, unfamiliar perspective or expression, combined with an unintended presupposition. Polysemousness is a common linguistic trap: what is amusing is the simultaneous realisation of the different meanings of polysemous words. In the polysemous-chaff, as well as in the rest of the material, the universal subjects of jokes were evident: sex, nakedness, excretion, drink and death.

Compounds (85 cases) form a special group of equivocal words. Both self-made, unusual compounds and lexical compounds used with unaccustomed meanings were comic. Straightforward homonymic lexemes were a rare cause of chaff, and the homonymousness of the forms of certain lexemes was a more common cause. The wording of a sentence is unhappy also when an attempted opposite turns into a paraphrase, or when a paradox occurs, or an expression which is so obvious in meaning that it is both superfluous and amusing.

Stylistic gaffes (359 cases) were mainly unsuccessful metaphors (approximately 200). The language used in statistics and advertising is liable to amuse the reader if the writer has been unaware of the risks of elliptical expression that inhere in these styles.

Traps in formulating a text are especially the ellipse and referential relations. The linking of sentences failed either because no connector was used, or because the chosen connector was erroneous or ambiguous. Most of the verb structures that caused chaff were pragmatically explicit, but were open to misconstruction. Carelessness in word order is especially dangerous in that kind of writing where prosody does not support the intended constituent structure.

For a user of language to avoid the traps of linguistic structure, he would have to adopt a double role. The receiver who decodes the surface structure experiences language quite differently from the sender, who starts from meaning and encodes this in the surface symbols. To function in such a double role is, in the normal course of events, so laborious that chaff-spotters will certainly be able to go on having their fun in the future.